

cendo non sit causa influens in furtum, dum dico expresse: *quia sine injustitia potuit tacere*; si enim is tacendo esset causa influens in furtum, jam non posset tacere sine injustitia.

(74. Confessarius ex ignorantia crassa, seu ex malitia positive deobligans pœnitentem a restitutione, quando tenetur, vel ipsum obligans, quando non tenetur, positive suadens seu docens, aliquem contractum esse justum, quando revera est injustus et usurarius, tenetur omnino ad compensationem damni secuti tertio. *Communis*; in tali enim casu confessarius positive fuit causa efficax, et injusta dicti damni, adeoque tenetur ipsum compensare et reparare. *Vide dicta supra n. 25.*

(75. Confessarius non positive deobligans pœnitentem a restitutione, sed solum negative in quantum ex negligentia, sive ignorantia crassa, verecundia vel metu taceat, nec injungit pœnitenti restitutionem faciendam, ad nullam obligatur restitutionem; confessarius enim ex justitia erga tertium non tenetur admonere, aut positive impedire ejus damnum, sed ad summum ex charitate: læsio autem solius charitatis non obligat ad restitutionem, adeoque, etc. Ita Sporer, l. c., n. 62, cum Valentia, Lessio, Sa, Fabro, Tannero, Layman, ibi citatis, La Croix, l. vi, part. II, n. 1684, cum Suarez, Valentia, Azor, Sanchez, Filliuc., Rebell., Coninch., Malder., Bonacina, Arriaga, Aversa, Busemb. Lugo, Diana ibi citatis, et alii plures apud Moyam t. III ad VII, q. 4, contra Navarrum, Angelum, Rosellam, Molinam, Gabr. Silv. Moyam, et alias volentes confessarium adhuc in tali casu teneri restituere, et consentit Lessius, l. II, c. 13, n. 77, et Rosignol., l. a. n. 18 et seq. si confessarius sit parochus; quia, dicunt ipsi, ex officio tenetur parochus suos parochianos pœnitentes de tali obligatione admonere, et sic tacendo æquivalenter dicit non teneri restituere, (76. quod maxime valet, si ex malitia studioso ideo taceat, ne pœnitens obligationem sciat et restituat, quia in hoc casu alter habet jus, ne per talem dolum fraudetur. Qua studiosa malitia et dolo interveniente, nec ego ab hac sententia auferem recedere, quia fraus, et dolus, et malitia nemini debent patrocinium impertiri, c. *Ex litteris 2*, De dolo et contumacia, c. *Sedes 15*, et c. *Ex tenore 16*, De clericis non residentibus; l. *In fundo*, ff. *De rei vindic.*, l. *Cum hi*, ff. *De transact.*, l. *Si legatarius*, cod. *De legatis*, cum similibus, quamvis Sporer, loc. c., cum aliis excuset eum ab onere restitutionis, etiamsi ex malitia non moneat pœnitentem de tali obligatione restituendi.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Assumpto onere audiendi confessionis, videtur teneri ex officio, ac proinde, ex justitia.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ast advertendum, quod onus assumptum audiendi confessiones a simplici confessa-

rio, est solum assumptum ex charitate et non ex justitia; debet enim discrimen intercedere onus a confessario parochiano assumptum inter et onus assumptum a confessario simplici. Illud parochi obligat ex justitia, quia a parochiano accipit ad id tantum ex contractu decimas, stipendia seu præbendam parochialem, ob quæ ipse parochus tenetur parochianos instruere ex justitia. Simplex autem confessarius, cum nullum recipiat stipendium, nec ullum inierit ad id contractum cum pœnitentibus, tenetur solum illos instruere ex charitate, propter quam solummodo munus confessarii libere quando voluerit a se exercendum sine ullo onere assumpsit, adeoque, cum nullimode violet in hoc casu justitiam, ad nullam tenetur restitutionem. Sic etiam ultra *ibi* a me allegatus tenet celeberrimus P. Antoine, *De pœnit.*, cap. 3, § 10, resp. 3. Videatur etiam ad rem toties laudatus Alphonsus de Ligorio, cap. 15, punct. 6, n. 123.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Si ex officio, tenetur etiam restituere, licet non ex malitia, quia deficeret in officio.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ast recurrit præcedens responsio. Tenetur quidem ad restitutionem, si deficiat in officio, ut parochus, assumpto ex justitia, sed non, si deficiat ut simplex confessarius in officio assumpto ex mera charitate.

(77. Confessarius, qui bona fide et absque culpa deobligat pœnitentem a restitutione cum ad eam tenetur, vel obligat quando ad eam non tenetur, per se loquendo non tenetur compensare damna causata, quia ubi culpa non est, neque debet esse pœna, textu expresso in c. *Cognoscentes 2*, De constitutionibus, *ibi*: « Res, quæ caret, in damnum vocari non convenit: » cognito tamen errore et comperta veritate, tenetur ex justitia admonere pœnitentem, La Croix, l. III, p. II, n. 362, et lib. VI, part. I, n. 1780; Arragonius, Salonus *ibi* citati; et alii.

(78. Testis a iudice vocatus et interrogatus de damno ab altero illato, si scienter falsum testimonium dicat cum damno innocentis, tenetur ad compensationem damni ipsi causati. *Communissima*; talis enim falsum dicendo cum damno tertii peccat contra justitiam, adeoque onus restitutionis incurrit.

(79. Si autem testis a iudice vocatus et interrogatus, fuga, silentio vel tergiversatione declinet, dissimulet, veritatem celet, non obligatur ad compensationem damni ex intermissione sui testimonii parti innocenti, vel læsæ, vel nocenti secuti. Sic ex communi docet Molina, *loco cit.*, disp. 739, n. 6; Lessius, *loc. cit.*, cap. 30, dub. 8, n. 57 et seq., aliisque citatis; Layman, lib. III *De justitia*, tract. 2, c. 5, n. 7 in fine; Rosignol., *loc. cit.*, n. 21 et seq.; Sporer, *loc. cit.*, n. 61; et alii passim; et ratio est, quia in tali casu testis dissimulans vel tacens ve-

ritatem non peccat contra justitiam commutativam, cum pars læsa vel innocens nullum habeat jus cogendi ipsum ad exprimendam veritatem, sed solum peccat contra charitatem erga innocentem, contra obedientiam, contra superiorem, vel iudicem vocantem et interrogantem, et ad summum contra justitiam legalem, contra communitatem, quod nullam inducit obligationem restituendi, cum talis obligatio oriatur solum ex violatione justitiæ commutativæ, ut dictum est *supra* n. 3.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Quoties est legitime inductus, videtur obligari.

RESPONSIO AUCTORIS.

Nequaquam, idque propter solidam rationem *ibi* a me adductam, cum talis testis in dicto casu non violet justitiam, ex cujus solius violatione oritur obligatio restitutionis. Ipse enim testis legitime inductus, non comparando non constituitur injustus, sed solum inobediens vel contumax, nec citatio illa imponit obligationem justitiæ ad comparandum, sed duntaxat obedientiæ; ex violatione autem obedientiæ præcise, quando non est aliunde obligatio justitiæ, nemo tenetur ad restitutionem, cujus obligatio oritur solum ex violatione justitiæ. Videatur inter alios ad rem celeberrimus Rosignolus, *De restit.*, n. 1, prænot. 12, sect. 7, n. 21 et sequentibus, ubi id efficaciter probat et solvit omnes objectiones.

(80. An ficti pauperes teneantur restituere eleemosynas acceptas. *Vide verb. ELEEMOSYNA.*

(81. An et quomodo adulteri teneantur restituere damna causata ob sua adulteria? *Vide verb. ADULTERIUM*, art. 5.

(82. An et quomodo stupratores teneantur ad restitutionem pro stupro? *V. v. STUPRUM, STUPRATOR.*

(83. An parentes exponentes filios suos, sive legitimos, sive illegitimos in hospitali, vel alio loco ad id deputato, vel in locis, ubi aluntur expensis reipublicæ seu communitatis, vel ad ostium alterius, teneantur ad restitutionem expensarum pro ipsis factarum? *Vide verb. PARENTES*, a n. 23 ad 31.

(84. An inveniens infantem ante ostium suum, et illum ponens ante ostium alterius, teneatur ad restitutionem expensarum inde factarum? *Vide d. verb. PARENTES*, n. 32.

(85. An et quomodo emptores et venditores teneantur ad restitutionem? *Vide verb. CONTRACTUS EMPTIONIS, VENDITIONIS* per tot., et signanter art. 2, 3 et 5.

(86. An et quando possessor bonæ et malæ fidei teneatur ad restitutionem? *Vide verb. POSSESSOR BONÆ ET MALÆ FIDEI.*

(87. An et quando defraudantes gabellas teneantur ad restitutionem? *Vide verb. GABELLA.*

(88. An et quando pascentes animalia in alienis pascuis, vel lignantem in alienis sil-

vis seu nemoribus teneantur ad restitutionem? *Vide verb. PASCUA.*

(89. An et quando impediens aliquem a consecutione boni teneatur ad restitutionem? *Vide verb. IMPEDIENS.*

(90. An et quando fur ob furta minuta et alia gravia teneatur ad restitutionem? *Vide verb. FUR.*

(91. An res inventæ vel derelictæ restitui debeant et quibus? *Vide verb. DOMINIUM*, art. 3.

(92. An et quomodo beneficiati teneantur ad restitutionem fructuum ob non recitationem divini officii? *Vide verb. OFFICIUM DIVINUM.*

(93. An et quando canonici teneantur ad restitutionem fructuum ob non residentiam? *Vide verb. CANONICUS*, art. 5.

(94. An et quomodo facienda sit restitutio pro fama ablata? *Vide verb. DETRACTIO.*

(95. Alia ad rem. *Vide verb. BELLUM*, art. 2 et 3, verb. *BONA*, art. 4, verb. *CULPA*, verb. *DAMNIFICATIO.*

ARTICULUS II.

Quoad ea, quæ concernunt restitutionem pro homicidio, vel percussione, seu mutilatione.

SUMMARIUM.

1. Injustus et voluntarius homicida, percussor vel mutilator tenetur restituere omnia damna temporalia inde secuta, ad num. 15. — 16. Occidens injustum invasorem, vel provocantem, seu voluntarie consentientem in pugnam, non tenetur ad restitutionem damnorum inde secutorum; ad num. 21. — 22. Si provocans occidat provocatum, qui metu infamiæ debuit comparere, provocans tenetur compensare damna inde secuta. — 23. Committens occultum homicidium, quod postea per errorem alteri imputatur præter sui intentionem, non tenetur ad compensanda damna ei inde secuta; ad num. 26. — 27. Intendens occidere solummodo feram, et adhibita cautela et diligentia, per errorem ac ignorantiam invincibilem occidit hominem, non tenetur ad ullam restitutionem. — 28. Qui certo sciens ibi esse hominem, et credens esse Caium suum inimicum, occidit Titium alioquin non occisurus, tenetur ad restitutionem. — 29. Ebrius alium occidens, si ebrietas non fuit culpabilis, et voluntaria, vel si fuit talis, homicidium tamen non prævidit, seu omnem diligentiam debitam adhibuit ad ipsum cavendum, non tenetur ad restitutionem; tenetur autem, si prævidit et non cavuit. — 30. Vulnerans injuste alium vulnere non læthali, ad restitutionem tenetur, si occasione talis vulneris, quamvis de se non læthalis, alius mortuus seu inflammatio suborta mortem inferat vulnerato. — 31. Si autem vulneratus vulnere non læthali postea perierit, non ratione vulneris per se, sed solum per accidens ex propria negligentia et incuria, seu imperitia medici vel chirurgi, vulnerans tenebitur solum ad restitutionem damni causati vivo pro vulnere, non autem ad restitutionem damni causati mortuo, seu ejus hæredibus pro homicidio. — 32. Occidens hominem, quem certo scit paulo post justam mortem occidendum, non tenetur ad restitutionem. — 33. Occidens autem hominem, quem certo scit paulo post injuste occidendum a latrone, mandatario, et hujusmodi, tenetur ad restitutionem. — 34. Si Paulus iniitum, et causa fuitrix cum Petro per sola verba contumeliosa, et ideo ab ipso Petro excandescente occidatur, tenetur Petrus ad restitutionem; ad num. 37. — 38. Si quis a mandataris requisitus ostendat domum Caii, qui inde

fuit ab illis occisus, si sine coactione et sine gravi mortis timore id fecit, tenetur ad restitutionem; non tenetur autem, si id fecit coactus, et ratione gravis metus mortis sibi alias indictæ. — 59. Homicida in rigore juris non liberatur ab obligatione restituendi damna temporalia ex homicidio secuta, quamvis a magistratu capite plectatur. — 40. Practice autem loquendo excusantur tales homicidæ ab ejusmodi restitutione, maxime si hæredes occisi sint nobiles et divites. — 41. Damna secuta ex homicidio sunt compensanda et restituenda solis hæredibus proximis occisi, ad num. 48.

(1. Injustus et voluntarius homicida, percussor vel mutilator tenentur restituere omnia damna temporalia inde secuta. *Communis*. Qui enim causam damni dat, damnum dedisse censetur; cap. *Si culpa* 9, De injuriis et damno, l. *Qui occidit* 30, § 3, ff. *ad legem Aquilianam*.

(2. Hinc injustus et voluntarius homicida, percussor vel mutilator tenetur restituere omnes expensas rationabiliter factas ab occiso non statim mortuo, percusso vel mutilato pro cibis extraordinariis, pro medicis et medicinis, pro lintheaminibus, et aliis in curatione necessariis, deductis tamen iis, quæ ipse, si sanus esset, insumpturus fuisset in suo victu ordinario. *Communis* per textum in § 1, *Institut.* De obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur, et in leg. *Cum liberi* 7, ff. *De his qui effuderint, vel dejecerint*; cap. *Si rixati* 1, De injuriis et damno dato.

(3. Item restituere debet lucrum cessans, et damnum emergens ratione occisionis, vulnerationis aut mutilationis, ut si interfectus haberet officium proficuum, beneficium, censum vitalitium, et hujusmodi, si vulneratus vel mutilatus esset opifex, sartor, et hujusmodi, et pendente curatione seu stante mutilatione, ver. gr. manus, aut pedis, esset inutilis ad consueta sua opera et lucra pro se et sua familia sustentanda. *Communis*, per text. in cit., § 1, *Institut.* De obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur, et in cit. leg. *Cum liberi* 7, ff. *De his qui effuderint vel dejecerint*, cap. *Si rixati* 1, De injuriis et damno dato.

(4. Item restituere debet damna omnia realia simul per accidens illata in bonis fortunæ vel honoris, ut si latro hominem, vel ejus domum spoliasset, graviter diffamasset, si ejus domum effregisset, aliave damna intulisset, ad hoc ut eum occideret, vulnerare seu mutilare posset. *Communis*.

(5. Restituendæ tamen non sunt expensæ factæ pro funere occisi, quia tales expensæ aliquando faciendæ essent, cum aliquando deberet ille mori; excipe tamen, nisi ratione necis illatæ, v. g. extra patriam in loco alieno majores sumptus fieri oportuisset, tunc enim restituendum erit pro excessu. *Communis* contra Navarrum in *Manuali*, cap. 13, n. 22, ubi nimis rigide dicit esse restituendas expensas moderatas juxta defuncti qualitatem, quia earum etiam fuit causa occisor.

(6. An autem pro vita, membro, cicatrice sit aliqua faciendæ restitutio? Variant doctores. Glossa enim, in cap. *Si rixati* 1, De

injuriis et damno dato; Lessius, lib. II, cap. 9, dub. 23; Vasquez, *De restitutione*, cap. 2, § 3, dub. 6; Navarr., in *Manuali*, cap. 24, n. 22; Layman, lib. III, tract. 3, part. IV, c. 6 n. 2; Felix Potestas, tom. I, part. II, n. 2103; Sporer, *loco cit.*, n. 221; La Croix, lib. III, part. II, n. 299, cum 44 aliis auctoribus ibi relatis, Lugo, tom. I, disp. 4, sect. 1, n. 5, et ipso teste, recentiores communiter tenent de rigore justitiæ commutativæ nullam faciendam esse restitutionem præcise pro vita, membro vel cicatrice relicta, cum nunquam sit obligatio restituendi in bono diversi generis. Notum est enim, quatuor esse genera seu ordines bonorum. In primo genere sunt bona animæ, sive spiritualia. In secundo sunt bona vitæ et membrorum. In tertio sunt bona famæ et honoris; et in quarto sunt bona externa et temporalia fortunarum.

(7. Unde pro hac sententia affertur inter alias hæc ratio a priori, quia justitia commutativa habet pro objecto formali æqualitatem; respicit enim essentialiter æqualitatem inter jus et jus, inter datum et acceptum; quare ubi hæc æqualitas poni non potest, cessat tota obligatio justitiæ commutativæ et restitutionis. Hæc autem æqualitas nequit poni inter bona diversi generis et ordinis, sive superioris, sive inferioris, cum solum bona ejusdem generis et ordinis, secundum æqualitatem inter se commensurari possint, adeoque præcise pro vita corporali vel membro abscisso nulla fieri debet de rigore justitiæ commutativæ restitutio; neque per bona spiritualia, cum hæc sint diversi generis et altioris ordinis, quam vita corporalis; neque per bona temporalia, cum hæc sint longe inferioris ordinis, quam ipsa vita et integritas corporalis, quæ nullo pretio temporali est æstimabilis; textu expresso in l. *Prætor* 1, § 5, ff. *De his qui effuderint vel dejecerint*, ibi: « In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest, » l. *Cum liberi* 7, ff. eod., ibi: « Liberum corpus nullam recipit æstimationem. » Et concordant l. *Ex hac lege* 3, ff. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*, l. *Qua actione* 7, et l. *Liber homo* 13, ff. *ad legem Aquilianam*, cum similibus, in quibus omnibus aperte supponitur præcise pro vita aut membro hominis liberi non esse aliquid restituendum. Quod, et clare indicat sacra Scriptura *Exodi* XXI, 18, 19, ubi dicitur percussorem fore innocentem, id est liberum, si percussus non moriatur; dummodo operas solvat, ac expensas in medicos restituat, ibi: *Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo, si surrexerit et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit, qui percusserit, ita tamen ut operas ejus, et impensas in medicos restituat.* Sic autem absolute non pronuntiaretur liber, si de jure et in conscientia, ad quam dirigendam potissimum est sacra Scriptura, teneretur etiam dare aliquid pro vulnere vel mutilatione; et concordat text. in cap. *Si rixati* 1, De injuriis

et damno dato, per eadem fere verba, ibi: *Si rixati fuerint homines, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, si jacuerit in lectulo, qui percusserit, operas ejus, et impensas in medicos restituat*: ubi cum nulla mentio fiat de restitutione pro vulnere, sed pro solis operis, et expensis, significatur non esse talem obligationem. Et hanc sententiam ad longum inter alios defendunt, solvendo etiam contraria, Lugo, *loco cit.*, a n. 3, et La Croix, *loco cit.*, a n. 299, ibi videndi.

(8. Alii autem, et signanter S. Thomas, 2-2, qu. 63, art. 2, ad 1; Scotus, in 4, dist. 15, qu. 3, n. 6; Reiffenstuel, *Theol. moral.*, tract. 9, dist. 3, qu. 4, n. 54; Cajetanus, Gabriel, Adrian., Major., Angelus, Sotus, Azorius, Beja, Molina, Aloza; Tannerus apud La Croix, *loco cit.*, n. 299, Silvester, Mercado, Armilla, Arragon., Corduba, Ludovicus Lopez, Covarruv. et Victoria apud card. de Lugo, *loco cit.*, n. 4, et alii apud ipsos, docent, etiam pro vita, membro vel cicatrice relicta aliquam esse faciendam restitutionem, quamvis in diverso genere et ordine bonorum, quam sententiam vere probabilem dicunt etiam Sporer, *loco cit.*, n. 220; La Croix, *loco cit.*, n. 299, et alii plures ex citatis pro contraria opinione.

(9. Et ratio hujus sententiæ inter alias est, quia cum non potest reddi æquivalens, debet reddi quod possibile est, ut recte dicit S. Thomas, 2-2, qu. 62, art. 2, ad 1: « In quibus non potest recompensari æquivalens, sufficit, quod ibi recompensetur, quod possibile est... et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquod æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est, puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ secundum arbitrium boni viri. » Et idem habet in 4, dist. 15, qu. 1, art. 5, q. 2 ad 2. Juxta enim commune scitum, impossibilitas excusat a tanto, non autem a toto, nisi totum sit impossibile; unde qui debet centum, et non potest dare centum, potest autem dare quinquaginta, certe tenetur ad quinquaginta; adeoque licet interfecto non possit pro vita sua reddi æquivalens in eodem genere et ordine, cum id possit solus Deus, qui occidit et vivere facit, debet ei reddi id quod est possibile, quamvis in diverso genere et ordine, maxime aliquid, quod ei utile vel gratum sit, ut sacrificia, preces, eleemosynæ, aliaque suffragia, et consequenter homicida obligatur eo casu ex justitia saltem ad talem restitutionem spiritualement, in quantum in iis potest esse compensatio in commodum occisi.

(10. Tum quia occidens bovem, equum aut canem alienum, ultra peccatum commissum, tenetur ex justitia etiam ad restitutionem, ut fatentur omnes, et tamen bona fortunæ sunt longe inferioris ordinis, quam ipsa vita corporalis; ergo multo magis obligatur ad restitutionem qui occidit vel mu-

tilavit hominem, cum vita et integritas corporalis hominis sint bona altioris ordinis: alias melioris esset conditionis occidens vel mutilans hominem, quam occidens, vel mutilans bovem, vel equum seu canem, cum hic teneatur ad restitutionem, et non teneatur ille. Unde recte dicit Scotus, in 4, dist. 15, qu. 3, n. 6: « Qui nec tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis a restitutione, sicut quidam fatui faciunt, qui absolvunt homicidas, non eis ostendentes restitutionem necessario incumbentem, quasi facilius possit transire homicida, quam (ut dicam) canicida vel bovicida, quia si quis occidisset bovem proximi sui vel canem, non absolveretur sine restitutione; tenetur ergo ad restitutionem spiritualement æquivalentem vitæ, quam abstulit, sicut potest esse æquivalentia. » Et Scotum videntur sequi S. Antoninus, part. II, *Summa theol.*, tit. 2, c. 2, ibi: « Quantum ad secundum, scilicet de mutilatione, dicit Scotus, quod pro hujusmodi non est statuta pena in Ecclesia, nisi pecuniaria, » et S. Bernardinus Senensis, serm. 36, in feria III, post Dominicam IV, *Quadragesimæ*, art. 2, cap. 2, ibi: « Talis mutilans (secundum Scotum) obligatur... ad satisfactionem afflictionis illius mutilati; quæ sibi perpetua est, cum vivere sine oculis aut sine manu triste sit, et maxima pena; propterea tenetur ei ad alia superimpedenda, ex quibus onera et tristitias, quas ex tali læsione incurrit, consolabilius atque levius ferre possit. »

(11. Et ad hæc faciunt textus in sacra Scriptura, *Exodi* XXI, 22, ibi: *Si rixati fuerint viri et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno quantum maritus mulieris expeverit, et arbitri judicaverint*: ex quibus verbis patet, quod pro vita prolis occisæ debet fieri compositio pecuniæ. Item, *ibidem*, 26: *Si percusserit quispiam oculum servi sui, aut ancillæ, et luscus fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem eruit*; ibi enim statuitur, usum oculi eruti esse libertate compensandum. Concordat etiam textus in jure civili, l. *Prætor ait*, ff. *De his qui effuderint*, § 5, ibi: « Cum liber homo perfit, damni æstimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest, sed quinquaginta aureorum condemnatio fit; » ubi, ut sonant allegata verba, homicida propter homicidium condemnatur ad dictam pecuniæ summam solvendam, l. *Prætor edixit* 7, ff. *De injuriis*, § 6, ibi: « Posse hodie de omni injuria, sed et de atroci civiliter agi, imperator rescripsit: » ex quo textu patet dari actionem civilem ad compensandam pecuniis injuriam acceptam. Item *Instit.*, De obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur, § 1, ibi: « Ob hominem vero liberum occisum quinquaginta aureorum pena constituitur; » ubi stat clarum, homicidam propter vitam homini injuste ablatam condemnari ad solvendam quinquaginta aureorum pecuniariam summam. Unde plures doctores ex citatis

pro contraria opinione fatentur, pro damno vitæ, mutilationis seu cicatricis, ac pro injuria deberi satisfactionem quamdam signis doloris, et petitione veniæ, et interdum adesse obligationem ad aliquam pecuniariam satisfactionem, præsertim si hæredes occisi sint pauperes, aut pauperes sint ipsi mutilati seu percussi.

(12. Ad citatos tamen textus tum sacræ Scripturæ, tum juris civilis respondere solent patroni contrariæ sententiæ, quod illæ leges sunt pœnales, quibus juste potuit imponi occisori, mutilatori aut percussori multa illa in pœnam homicidii, mutilationis aut percussoris; et sic pro occisione, mutilatione aut percussione, etiam præsciudendo a damno, potest a iudice per justitiam vindicativam imponi pœna dandi pecunias, quas dando satisfiet, non juri, quod ratione damni illati habebat occisus, mutilatus aut percussus, sed juri novo per sententiam iudicis acquisito: certum enim est, quod per justitiam vindicativam possit a iudice imponi, ut quis pro injuria circa bonum unius generis seu ordinis teneatur præstare aliquid in bonis alterius generis seu ordinis, faciendo ut læsus acquirat jus ad hoc bonum alterius generis seu ordinis: iudex enim juste punit delicta per pœnam, quam censet esse convenientem. Unde hæc compensatio non oritur ex justitia commutativa, sed solum ex justitia vindicativa.

(13. Quidquid autem sit in hac tam celebri controversia variis rationibus et auctoritatibus pro utraque opinione suffulta, fatentur tamen, et consulunt omnes utriusque sententiæ doctores quod, sicut iudex in foro externo juste imponit multam pecuniariam occisori, mutilatori aut percussori offenso, vel ejus hæredibus applicandam, ita confessarius in foro interno seu foro conscientie debet imponere occisori, mutilatori aut percussori opera spiritualia, sacrificia, preces, eleemosynas, et hujusmodi animæ occisi seu profectui spirituali mutilati aut percussi applicanda in aliqualem compensationem, sive dein ad id teneantur ex justitia, sive solum ex charitate seu naturali æquitate.

(14. Conveniunt pariter omnes quod, si ex mutilatione, percussione aut cicatrice, sit aliquod damnum secutum, ut in puella, quæ ob deformitatem ex mutilatione seu cicatrice contractam non potest nubere pari, debet illi tale damnum juxta prudentis æstimationem compensari. *Communis*, arg. § 1, *Institut.* De obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur, l. *Cum liberi* 7, ff. *De his, qui effuderint vel dæjecerint*, cap. *Si rixati* 1, et cap. *Si culpa* 9, De injuriis et damno dato; qui enim occasionem damni dat, damnum dedisse videtur, ut expresse dicitur in cit. cap. *Si culpa*; et concordat l. *Qui occidit* 40, ff. *ad legem Aquiliam*.

(15. Item conveniunt omnes, quod si occisus vel mutilatus fuerit servus, tunc etiam pro vita et membris faciendâ sit restitutio, quia servi vita est pretio æstimabilis, ac proinde tantum debet compensari,

quanto pluris sine illa mutilatione seu cicatrice venderetur. *Communis*, arg., § 1, *Institut.* De obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur, l. *Prætor ait* 1, et l. *Cum liberi* 6, De his qui effuderint.

(16. Occidens injustum invasorem, vel provocantem, seu voluntarie consentientem in pugnam non tenetur ad restitutionem damnorum inde secutorum, quia tales censentur renuntiari juri suo, et alter jus habet faciendi, quod in se est, ad se indemnem et illæsum servandum. Lessius, lib. II, c. 9, dub. 21; Layman, lib. III, tract. 3, part. II, cap. 6, num. 3; Molina, tract. 3, disp. 82; Sporer, *loc. cit.*, num. 116; Stephanus a Sancto Paulo, tit. 4, d. 5, num. 30; La Croix, *loc. cit.*, num. 303, et alii passim.

(17. Si vero quis contra injustum invasorem graviter excedat moderamen inculpatæ tutelæ, faciendo nempe plus quam necesse sit ad sui defensionem, verb. gr. occidendo, cum solum vulnerando vel mutilando se defendere potuisset, probabilius tenetur ad integram restitutionem totius damni, quia qui damnum injuste infert culpa mortali, tenetur ad integram restitutionem; talis enim graviter excedendo moderamen inculpatæ tutelæ in sua defensione, occidendo, cum solum vulnerando se defendere potuisset, damnum homicidii injuste intulit culpa mortali, adeoque obligatur ad integram restitutionem totius damni: ita Navarrus, in *Manual.*, cap. 15, num. 27; Ludovicus Lopez, I par. *Instructorii novi*, cap. 72; Petrus a Navarra, lib. IV, *De restit.*, c. 5, num. 99; Vasquez, *De restit.*, cap. 2, § 3, dub. 4; Sanchez, lib. III, consil., c. 4, dub. 9; Lessius, lib. II, c. 9, dub. 21; Turrian., disp. 78, dub. 4; Illung, t. IV, disp. 2, num. 82; Sporer, *l. cit.*, num. 417; Lugo, tom. I, disp. 11, num. 59, ubi dicit, sic tenere alios recentiores passim, La Croix, lib. IV, par. II, n. 303, ubi dicit, sic tenere alios communiter contra Silvestrum, Angelum, Sotum, Ledesmam, Arriagam, Salonium, Cordubam, Rosellam, Molinam, aliosque antiquiores communiter apud Lugo, *loc. cit.*, num. 51, docentes non esse obligationem restituendi tunc integre totum damnum, sed solum partem damni compensandi secundum portionem excessus moderaminis inculpatæ tutelæ prudentis iudicio dimetiendam. (18. Et hæc sententia est vere probabilis, quia multo minus peccat, et injuriam facit, qui sic invasus occidit, quam qui sponte, et non invasus. Sic etiam Lessius, cit. cap. 9, dub. 21, n. 135, cum aliis ibi citatis; Bonac., *De restit.*, disp. 2, qu. ult., sect. 2, punct. 1, num. 3; Sporer, *loc. cit.*, n. 217. (19. Qui insuper, *ibid.*, cum Tamb., lib. VI *Decalog.*, c. 4, § 2, num. 13, probabile iudicat, ad nullam omnino teneri restitutionem, quia licet invasus graviter excedendo moderamen inculpatæ tutelæ contra injustum invasorem graviter peccat contra charitatem, non tamen peccat contra justitiam; injustus enim invasor censetur remittere totam obligationem, quia cum

jam sciat injuste invasum omnia mala contra ipsum tentaturum, et hoc non obstante eum adhuc invadat, convincitur, omnino malis illis, seu damnis consentire; scienti enim et volenti seu consentienti non fit injuria, c. *Scienti* 27, De regul. juris in 6, et l. *Nemo* 145, ff. De divers. regul. juris, adeoque ipse sic adhuc injuste invasus, quamvis moderamen inculpatæ tutelæ graviter excedat, non tenetur ad ullam restitutionem, cum nullimode tunc peccet contra justitiam, sed solum contra charitatem: quæ sententia, dicit Sporer, *ibid.*, servare potest confessarius, ne se et pœnitentem in difficili determinatione hujus restitutionis multum torqueat.

* Ego vero Sporer assentiri minime possum. Etenim qui injustum invasorem occidit, moderamine inculpatæ tutelæ non servato, non modo contra charitatem, sed etiam contra justitiam peccat. Ita Daniel Concina in Christianæ theologiæ dogmatico-moralis compendio lib. IX, dissert. 2, *De restitutione*, cap. 5, n. 4, ubi: « Si provocatus, inquit, ad pugnam occidat provocantem cum inculpatæ tutelæ moderamine, nihil restituere astringitur. Si vero graviter limites moderaminis excessisset, tum pro rata restituere deberet. Si mutuo se provocaverint, nihil restituendum est, quia uterque cessit juri suo. Si unus alterum provocaverit impropere ignavia notam, provocatus occisor non tenetur ad restitutionem, inquit juniores plures; quia respicere sine dedecore duellum non poterat. Hæc ratio pugnae cum Evangelio mihi videtur. Quare mihi falsa est, nisi me fallant omnia, sequens opinio P. Viva, qui tom. I, p. III, q. 7, a. 1, nu. 2, inquit: Quamvis aliquando non fugiendo peccet contra charitatem, si scilicet sine dispendio honoris fugere poterat, at non peccat contra justitiam. Ergo non tenetur ad restitutionem. Quid? Peccat Christianus contra charitatem, quando sine dispendio honoris mundani fugere nequit, non autem contra justitiam peccat? At hanc doctrinam quis non improbet? Fugam enim arripere tenetur, dum via patet, cum dispendio honoris, qui in opinione insanientis mundi situs est. » Concina assentitur Cuniliati, cujus hæc sunt tractat. 9, *De VII Decal. præcepto*, cap. 8, § 1, num. 7, tom. I, pag. 442. « Qui per errorem occidit vel mutilat Petrum, volens occidere vel mutilare Paulum, similiter patet, quod cum voluerit occidere primum hominem illum, obnoxius fiat omnibus prædictis restitutionibus. Sicut etiam ille, qui, se defendendo ab injusto aggressore, excessit limites justæ defensionis, occidendo, dum poterat duntaxat illum vulnerare, quia reipse est causa injusta mortis, et damnorum illam consequentium. An autem teneatur fugere, si possit, ne invadentem vulneret, etc.? Absolute loquendo ad id tenetur, ne sit causa injusta damni invasori illati. Si autem qui invaditur sit persona equestris aut militaris, cui magnum dedecus fuga sit allatura, et plerumque totam rationem substantiationis sit sublatura;

tunc plures dicunt, quod fugere non teneatur, sed possit se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, fuse explicato tract. 9, cap. 2, § 1. Verum hæc opinio videtur non posse amplius sustineri, post damnatas a Bened. XIV, Theses, quas retulimus in tract. 4, cap. 9, § 5, *De duello*. »

(20. Injuste invasus, licet possit commode, et absque nota, seu infamia fugere injustum invasorem seu aggressorem, si fugere nolit, et ipsum injustum invasorem occidat, servando in reliquis moderamen inculpatæ tutelæ, probabilius non tenetur ad ullam restitutionem, quia in tali casu peccat solum graviter contra charitatem, et nullimode contra justitiam, cum injustus invasor nullum habeat jus, quo obliget injuste invasum ad fugam. Sic Lessius, cit. cap. 9, dub. 21, n. 126; Julius Clarus, *De homicidio*, n. mer. 32; Illung, *loc. cit.*, n. 86; Layman, *loc. cit.*; Molina, disp. 81, n. 2; Tamburin., *loc. cit.*; Perschacher, *De restit.*, pag. 286; Sporer, *loc. cit.*, n. 217. (21. Ubi ex supradictis testatur de communi. Et tamen contra Silvestrum, Vasquez, Rodriguez, Bonacina, La Croix, et card. de Lugo, tom. I, disp. 10, sect. 8, num. 170, et disp. 11, sect. 2, n. 53, qui etiam communem dicit esse hanc suam contrariam sententiam, quæ est revera probabilis, quia tunc solum excusatur occisio invasoris ab injustitia, quando necessaria est ad sui defensionem. In tali autem casu non est necessaria dicta occisio pro sui defensione, cum injuste invasus possit se commode et facile defendere fugiendo absque nota seu infamia ipsum invasorem seu aggressorem, adeoque si non fugiat, sed occidat, tenetur ad restitutionem, quia fuga in his circumstantiis est debita juri invasoris, qui licet passione turbatus se exponat ipsi periculo occisionis; adhuc tamen, si sui occisio non sit necessaria ad invasi defensionem, retinet jus, ne ab ipso privata auctoritate occidatur. * Vide Addit. ad num. superiorem *.

(22. Si provocans occidat provocatum, qui metu infamiæ debuit comparere, provocans tenetur compensare damna inde secuta, quia in tali casu provocatus accessit involuntario, unde non censetur cessisse juri suo, ut adhuc servaretur indemnis, et illæsus. Sanchez, in *Consil.*, lib. I, cap. 4, dub. 10, cum aliis ibi citatis; La Croix, *loc. cit.*, n. 303; Salonium, et alii passim.

(23. Committens occultum homicidium, quod postea per errorem alteri imputatur præter sui intentionem, non tenetur ad compensanda damna ei inde secuta. Molina, tom. IV, dist. 86; Lessius, lib. II, cap. 9, dub. 16, n. 111; Lugo, disp. 8, n. 82; La Croix, *loc. cit.*, n. 133, et alii communiter: in eo enim casu homicida non est vere causa nec physica, nec moralis damni, quod innocenti sequitur, sed ignorantia vel malitia aliorum.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Tenetur quidem; quomodocumque enim res accipiatur, homicida est causa saltem